

קול צופיד

מרון הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

ואתחנן - תשס"א - מאת מרון הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

ולמען ייטב לך על האדמה, והנה הם שתי הבטחות. כוונתו לשתי הבטחות בעולם הזה ובעולם הבא. ומיהו דעתנו בזה שיש שלוש הטבות, אחת בעולם הזה, אחת בעולם הבא, ואחת שאנחנו מובטחים לשבת על אדמתנו וייטב לנו בה בארץ ישראל, ובה יושפע שפע רב בכל העולם.

שיוון המצוה לכבוד ומורא המקום

הגמ' אומרת קידושין ל' ע"ב בסוף העמוד "ת"ר נאמר שמות כ' כבד את אביך ואת אמך, ונאמר משלי ג' כבד את ה' מהונך, השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום. נאמר ויקרא יט' איש אמו ואביו תיראו, ונאמר למוראת המקום. מכאן אפשר ללמוד עד כמה החשיבו את המצוה הזאת שהשוו אותה לכבוד ומורא המקום עין לקמן ברמב"ם. ת"ר: שלשה שותפין הן באדם: הקב"ה, ואביו, ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני. ופירש רש"י וז"ל "מפרש בברייתא במסכת נדה, ושם בניה דף ל"א ע"א כתוב "אביו מזרע לובן שממנו עצמות וגידים וצפורניים ומוח שבראשו ולובן שבעין. אמו מזרעת אדם שממנו עור ובשר ודם ושערות ושחור שבעין, והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים, וראיית העין, ושמיעת האוזן ודיבור פה והילוך רגליים ודעת ובינה והשכל" ועיין רש"י שם.

ועיין לבן יהודה שם שהסביר כתוב על מה שהקב"ה נותן 'קטעי קטעי', ומסביר 'קלסתר פנים', דקדוק הצורה שבה ניכר בין ראובן לשמעון, וראיית העין ושמע האוזן יבואו לו אח"כ בהדרגות כי אין לו שמע האוזן מלידה דאע"פ שאוזניו פתוחות אין לו הרגשה ושמע. וכן אין לו ראייה, אע"פ דעיניו פתוחות אין לו הרגשה בחוש הראות לראות לכאן ולכאן, אלא זה יהיה לו לאחר הלידה בהדרגות. ודיבור פה יתאחר יותר עד אחר איזה חודשים, ולכן חשיב להו כל חד בפני עצמו דאין באים בזמן אחד, וכן נמי הלך ברגליו יתאחר יותר, עכ"ל.

וכתב הכניס יקר על התורה: "דאם תכבד אב ואם בעבור שמהם נוצר החומר והגוף הכלה והבלה, ק"ו בן בנו של ק"ו שתכבד את אביך שבשמים אשר נתן בך הנשמה החלק המעולה הקיים לנצח, עכ"ל.

ראש דברך אמת, זה מצות כיבוד אב ואם

עוד איתא שם בגמ' דף לא ע"א "מאי דכתיב תהלים קלח 'יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך? מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך, בשעה שאמר הקב"ה שמות כ' 'אנכי וילא יהיה לך', אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר שמות כ' 'כבד את אביך ואת אמך', חזרו והודו למאמרות הראשונות. רבא אמר מהכא תהלים קיט 'ראש דברך אמת', ראש דברך ולא סוף דברך? אלא, מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת". הביאור בדברי רבא, שכן כל המצוות הכתובים בצד מיין - הם מצוות שבין אדם למקום, והמצוות שבצד שמאל - הם מצוות שבין אדם לחבירו. ולפי זה היתה צריכה מצות כיבוד אב ואם להכתב בצד שבמצוות שבין אדם לחבירו ולמה נכתבו עם מצוות שבין אדם למקום? מתוך דברי רבא מיושבים הדברים, שרבא אומר 'ראש דברך אמת', שניכרים ראש הדברים מסוף הדברים. כלומר, שכשהקב"ה נתן את התורה, התחיל לומר שתי דברות ראשונות בשבעים לשונות, כך שכל העולם כולו שמע והבין כל אחד לפי שפתו. חשבו אומות העולם שבעצם גם להם ניתנה התורה שהרי גם הם שומעים ומבינים. כששמעו שאומר הקב"ה 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים, הבינו שזה לא שייך להם כי למעשה היה צריך הקב"ה לפתוח בעשרת הדברות 'אנוכי ה' אלוקיך אשר בראתיך', אשר בראתי את העולם וכו'. אם היה פותח כך היו אומות העולם חושבים שגם עליהם מתכוון וגם להם ניתנת התורה. ע"כ אמר 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים'. עיין באב"ע שמות על פסוק ראשון של עשרת הדברות בד"ה "שאלני רבי יהודה הלוי מנוחתו כבוד למה הזכיר אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא אמר אשר עשיתי שמים וארץ ואני עשיתך" וכו' ועיין שם שהאריך בזה וכן עיין בעיון יעקב על עין יעקב קידושין דף ל"א ד"ה אמרו אומות העולם.

אבל כשבסוף שמעו שאומר 'כבד את אביך ואת אמך', אמרו שניכר שזו התורה ללמד את בני ישראל, וניכר מסוף הדברות שהתורה נתנה לישראל

השיעור לעילוי נשמת :

מרון הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

פרשת השבוע : ואתחנן

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תשס"א.

הלכות כבוד אב ואם ומורא

חשיבות מצות כיבוד אב ואם

אחד הציוויים של עשרת הדברות הוא ציווי של כיבוד אב ואם. בתורה מוזכרת מצוה זו פעמיים, האחת בעשרת הדברות שבפרשת יתרו, והאחת בעשרת הדברות שבמשנה תורה אותם נקרא השבוע בפרשתנו. בפרשתנו כתוב דברים ה טו "כבד את אביך ואת אמך פאָשר צַנָּה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יֵאָרִיכוּ יְמֶיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ". מה שרואים במצוה זו הוא שלכאורה קיום ושכר מצות כיבוד אב ואם הוא רק 'על הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ'. בפרשת יתרו כתוב שמות כ' יא "כבד את אביך ואת אמך לְמַעַן יֵאָרִיכוּ יְמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ"; גם שם התורה כותבת שהשכר של כיבוד אב ואם הוא רק "על הָאֲדָמָה". וצריך להבין, וכי רק בארץ ישראל צריכים לכבד את אביו ואת אמו ומצוה זו לא קיימת בחוץ לארץ? אמנם נכון שארץ ישראל היא ראש ומקור לכל העולם, ואם מקיימים את המצוה בארץ, גם בחו"ל יקיימו כמו שמקיימים בארץ - עוד צריכים להבין מה הביאור במה שכתוב "פאָשר צַנָּה ה' אֱלֹהֶיךָ", היכן נצטוונו עוד במצוה הזאת? רש"י כותב על זה דברים ה ט"ו ד"ה 'כאשר' "אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנאמר שמות טו כה 'שם שם לו חוק ומשפט'. כלומר, שבמצוה זו כבר נצטוונו עוד לפני מתן תורה, ללמדך כמה חשובה מצוה זו. ויש מסבירים פשט אחר, שהתורה נתנה ציווי מיוחד למצוה זו כדי לזכות את מקיימיה בשכר מיוחד. והביאור, שהרי יכול לומר אדם שאין במצוה זו חידוש וציווי אלוהי מיוחד יען מצוה זו הגיונית ושכלית, שכן מובן מאליו שחובה לטפל באב ובאם שהביאורו לעולם, וגידלו אותם וטרחו עליהם, ובזאת שכן צריך לנהוג גם ללא ציווי מיוחד? על זה אומרת התורה 'פאָשר צַנָּה ה' אֱלֹהֶיךָ', שאמנם המצוה היא שכלית אבל הוסיפה לה התורה ציווי מיוחד שיאמר האדם אני מקיים מצוה זו מפני שכן ציוני הקב"ה ואני עושה רצון הבורא, כדי לזכות את המקיים אותה בשכר מיוחד, וזהו 'רצה הקב"ה לזכות את ישראל וכו'.

שלוש הבטחות למקיימי מצוה זו

עדיין צריכים להבין מה הביאור במה שכתוב "על הָאֲדָמָה", וכן במה שכתוב "לְמַעַן יֵאָרִיכוּ יְמֶיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לָךְ"? יש המפרשים שכונת התורה שאריכות ימים הכתובה כאן שמורה ליום שכולו טוב, אבל אין שכר מיוחד בעולם הזה. אמנם אין כן דעת הרמב"ן, אלא לדעתו כוונת התורה ששכר כיבוד אב ואם היא גם על העולם הזה ממש. בפרשת ואתחנן אומר הרמב"ן "ולפיכך הוסיף ולמען ייטב לך, כמו שנאמר תהלים פה יג "גם ה' יתן הטוב וְאֶרְבֹּנוּ תַתֵּן יְבֹרָכָה". כלומר שהשכר של ולמען ייטב לך הוא בעולם הזה ביבול הארץ. ובפרשת יתרו ביאר הרמב"ן ביתר הרחבה וז"ל "וחזר לצוות אותנו בעניני הנבראים, והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה, כי השם - אביו הראשון, והמוליד - אביו האחרון. ולכן אמר במשנה תורה 'כאשר ציויתך' בכבודי, כן אנוכי מצוה בכבוד המשתתף עימי ביצירתך, ולא פירש הכתוב הכבוד, שהוא נלמד מן הכבוד הנאמר למעלה באב הראשון יתברך שיודה בו שהוא אביו ולא יכפור בו לומר על אדם אחר שהוא אביו, ולא יעבדנו כבן לירושנו או לעניו אחר שיצפה ממנו, ולא ישא שם אביו וישבע בחיי אביו לשוא ולשקר וכו'. וכבר אמרו קידושין ל' ב' שהוקש כבודו לכבוד המקום. וכאשר המצוה הזאת היא בתחתונים, כן נתן שכרה באריכות ימים בארץ אשר יתן לנו. ועל דעת רבותינו קידושין לט' ב' ענין הכתוב 'למען יאריכון ימך על האדמה', יבטיח כי במצוה הזאת יהיו כל ימותינו ארוכים, כי ימלא השם ימינו בעולם הזה, ויהיו ארוכים בעולם הבא שכלו ארוך, ותהיה ישיבתנו לעד על האדמה הטובה שיתן לנו, ובמשנה תורה דברים ה טו פירש 'למען יאריכון ימך

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הֶרֶב מֵרַדְכִי אֵלֵיהוּ זְצוּק"ל

ואתחנן - תשס"א - מאת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרַדְכִי אֵלֵיהוּ זְצוּק"ל

דרתה לא הוה מברך לך. אדהכי והכי שמע לארונא דקאתי, אמר אי ידעי לא נפקיי. ועל המעשה הזה יש מחלוקת בין הרמב"ם לבין הראב"ד.

ללמדם תורה ומצוות.

כיבוד אב ואם של רבי טרפון ושל רבי ישמעאל

מצות טיפול בהורים זקנים
הרמב"ם כותב הלכות ממרים פרק ו הלכה י "מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן, ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתטו ביותר יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם". כלומר שדעת הרמב"ם כמו בגמ' שרב אסי הלך כשראה שאמו נשתתטה. אבל הראב"ד חולק עליו וז"ל "א"א אין זו הוראה נכונה אם הוא ילך ויניח לו למי יצוה לשמרו". כלומר שלא יניחם לנפשם אלא יטפל בהם כראוי.

עין בכס"מ שם על הרמב"ם וז"ל: "ומי"ש ויצוה אחרים להנהיגם כראוי עצה טובה קמשמע לן, ואין ספק שכן עשה רב אסי". ומה שהשיג הראב"ד עליו, כותב הכס"מ אם הרמב"ם היה ממציא סברא זו מדעתו אפשר שהשגת הרמב"ם קושיה, אבל מאחר והוא למד מרב אסי אין קושיה. והוסיף והביא את הר"ן שמקשה על הראב"ד הרי עשה רב אסי הלכה למעשה. וכתב "אולי הוא ז"ל הראב"ד סובר דדוקא למיסק לארץ ישראל, ואינו מחזור", עכ"ל. ואילו הרדב"ז שם כתב שהרעיון שלמד הרמב"ם מרב אסי הוא תיקון טוב כי על הבן יש להם געגועים ולא מתביישים ממנו ומסוגלות לבקש ממנו דברים בלתי הגיוניים, וכן הבן לא יכל להוכיח את אמו ולגזור בה ולאחרים מותר אם היא מבקשת דברים שא"א לבצעם, ועיי"ש.

הורים בבית אבות

מהלכה זו דנו הפוסקים האם צריך לשלוח הורים שהזדקנו לבתי אבות או שמא יחזיקם בביתו ויטפל בהם בעצמו. פעם היה שונה מהיום היה תענוג לטפל בהורים זקנים, והיו הילדים רואים ולומדים כיבוד אב ואם מהו מהמסירות של הורים. אבל היום לצערנו זה מכביד על הילדים, עד שההורים מתפללים במיוחד שלא להזדקק לילדיהם, ושולחים הילדים את הוריהם לבתי אבות. ולמעשה רק אם השתטו ביותר ישלחם, אבל ללא כן צריך לטפל בהם בעצמם. ולא רק הרמב"ם פוסק כך אלא גם בשולחן ערוך נפסק כך למעשה וז"ל מרן שולחן ערוך יורה דעה סימן רמ סעיף י "מי שנטרפה דעת אביו או אמו, משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהם. ואם אי אפשר לו לעמוד, מפני שנשתגעו ביותר, ילך לו ויניחם, ויצוה לאחרים לנהגם כראוי". הבן איש חי פרשת שופטים שנה שניה הלכה ט"ו כותב "מי שנטרפה דעת אביו או אמו, משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם, עד שירוחם עליהם". כלומר, שאפילו אם מניח אותם במקום ששומרים עליהם, צריך להיות בכבוד, ולא במקום שלא מטפלים בהם שם כראוי. ויש חיוב ללכת לבקר את הוריו הנמצאים בבתי אבות ולהביא להם דברים מיוחדים שלא נותנים להם בבתי אבות. וכן גם אם נמצאים בבתי חולים לחולי נפש חייב לבקרם, אלא"כ הרופאים יאמרו שזה מעורר בהם מצב קשה, ועכ"ז חייב להתקשר ולברר על מצבם.

כפייה בכבוד אב ואם

עוד כותב הרמב"ם בעניין כיבוד אב ואם הלכות ממרים פרק ו הלכה א "כבוד אב ואם מצות עשה גדולה וכן מורא אב ואם שקל אותן הכתוב בכבודו ובמוראו, כתוב כבוד את אביך ואת אמך וכתוב כבוד את ה' מהונך, ובאביו ואמו כתוב איש אמו ואביו תיראו וכתוב את ה' אלהיך תירא, כדרך שצוה על כבוד שמו הגדול ומוראו כך צוה על כבודם כבודם ומוראם". כלומר, שכונת הרמב"ם שזה מצוה למעשה ולא סתם דרשה. גם הרב 'בן איש חי' כותב שם הלכה א' "צריך להזהר מאוד בכבוד אב ואם ומוראם, ואף על פי שאין בית דין כופין על מצוה זו, משום דכל מצוה אשר מתן שכרה בצדה אין בית דין כופין עליה, מכל מקום אם רצו לכפות עליה, הרשות בידם". ואחר כך כותב "וכל זה דוקא על מניעת כבוד, אבל על זלזול - אם מזלזל בהם חייבים לכפותו מדינא" ועיי' לרמ"א סי' ר"מ סעי' א', ולבאר היטב משם הט"ז שם, ועיי' שם בהלכות השבת העבט שאם ב"ד רוצה הרשות בידו, ועיי' לאוה"ח בספרו 'ראשון לציון' בדף צ"ד ע"ב. ואחר כך כותב שאם לאב אין פרנסה חובה לבן לפרנסו מממנו. וז"ל שם הלכה ח' "ואם

הגמ' אומרת באותו עניין שם ל"א ע"ב "רבי טרפון הוה ליה ההיא אמא, דכל אימת דהות בעיא למיסק לפוריא - גחין וסליק לה, וכל אימת דהות נחית - נחתת עלויה, אתא וקא משתבח בי מדרשא, אמרי ליה: עדיין לא הגעת לחצי כיבוד, כלום זרקא ארנקי בפניך לים ולא הכלמתה?". כלומר, שאמו של רבי טרפון שהיתה זקנה, לא יכלה לעלות על מטתה שהיתה גבוהה. על כן היה גוחן מתחתיה כל אימת שרצתה לעלות או לרדת, והיה לה עם גופו כמו מדרגה שתוכל לעלות ולרדת בקלות, ועדיין אמרו לו החכמים שעדיין לא הגיע לחצי המצוה. התוס' מביאים בשם הירושלמי "יש בירושלמי פעם אחת אמיה דרבי טרפון אבדה פזמקי דידה בחצירה ויצאתה ממטתה לבקשו ושם רבי טרפון ידו תחת רגליה על הקרקע שלא תסנף רגליה והיתה דורסת על ידיו". ואפילו הכי אמרו לו שהגיע רק לחצי כבוד. עוד אומרים התוס' שם הפוך מרבי טרפון: "ועוד איתא בירושלמי דאמיה דרבי ישמעאל כל שעתא ושעתא דהוה אתי רבי ישמעאל מבי מדרשא היתה רוחצת את רגליו והיתה שותה את המים כששמע רבי ישמעאל שהיתה עושה כך היה מסרב בדבר עד שבאת לפני חכמים והיתה קובלת על רבי ישמעאל בנה שלא היה מקיים מצות כיבוד ונבהלו חכמים בדבר ושאלו לרבי ישמעאל וספר להם המעשה וצוּוּ לו שיניחנה לעשות רצונה ובענין זה הוא כיבוד".

תשובת החכמים לאמו של רבי טרפון

הרש"ל אומר שרבי טרפון לא היה משתבח בעצמו, אלא שפעם חלה רבי טרפון ונכנסו חכמים לבקרו. אמרה להם אמו: "התפללו על בני שהוא נוהג בי כבוד", היינו כבוד גדול ומיוחד, והם החכמים ענו לה: "עדיין לא הגיעי" וכו', אמרו לה שלא עשה אפילו את חצי הכבוד. ולכאורה קשה, הרי ידוע מה שאומר האר"י הקדוש שכל אדם שחולה, צריך להזכיר את המצוות שעשה ואת הזכויות שלו, וכאן לכאורה ממעטים מזכויותיו: על זה ביאר גאון עוזנו ותפארתנו בעל ה'בן איש חי' שאדבר החכמים האריכו לו ימים על ידי מה שאמרו, שכן ידוע בשם האר"י"ל שאם יש מצוה שאדם עושה אותה במיוחד, בידוע שבא בגלגול לתקן את אותה המצוה. הבינו החכמים שהמצוה שרבי טרפון בא לקיים היא מצות כיבוד אב ואם שכן קיים אותה בצורה מיוחדת מאוד. אמרו, שאם יאמרו שקיים את המצוה במלואה, יפטר מן העולם שכן השלים את תיקונו בעולמו; על כן אמרו לאמו שלא קיים אפילו חצי ממנה, ועל כן ראוי הוא עוד לחיות עד שיתקן את חובו כראוי, וכך היה.

כיבוד אב ואם של רב אסי

עוד הגמ' אומרת בעניין מצות כיבוד אב ואם שם "רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה. אמרה ל' בעינא תכשיטין, עבד לה. בעינא גברא, נייעין לך". כלומר שרב אסי עשה כל מה שאמו בקשה ממנו, כדי לכבדה. ומה שאמר לה שיעיין ותכשיט לה, שכן מצינו תכשיטין, לכאורה נראה על פניו שהתכוון לדחותה שלא תטענה, שכן איתא יחפש לה בעל שירצה להתחתן אותה בגילה, מה עוד שהבן איש חי אומר שמה שהיתה זקינה זה "ביותר". ואומר הרב בן יהודע דף מ"ח ע"א ד"ה 'בעינא' שהתכוון באמת לחפש לה אדם מתאים בגילה שירצה לישאנה ויפייס אותו בממון, ולא היתה כונתו לדחותה בשקר ח"ו. אבל כשראה שאמרה לו אמו "בעינא גברא דשפיר כותך", "הבין שלא יתכן דבר כזה שכן אדם יפה כמוהו קפצי עליה אינשי בעלי ממון ובעלי יופי, ואיך אפשר שיתרצה ליקח אשה זקנה". וכיון הרב דעתו לדעת תוס' ר"י הזקן שגם כן אומר שהבין שנטרפה עליה דעתה. על זה אומרת הגמ', "שבקה ואזל לארעא דישאל. שמע דקא אזלה אבתריה, אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה: מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ? א"ל אסור. לקראת אמא, מהו? א"ל איני יודע.

אתרח פורתא הדר אתא, אמר ליה: אסי, נתרצית לצאת? המקום יחזירך לשלום. אתא לקמיה דרבי אלעזר, א"ל חס ושלום, דלמא מירתת רתח! א"ל מאי אמר לך? אמר ליה המקום יחזירך לשלום, אמר ליה ואם איתא

קול צופיך

מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מִרְדְּכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

ואתחנן - תשס"א - מאת מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי זְצוּק"ל

לא יכביד עולו על בנו

כתוב ברמב"ם פ"ו הלכה ח' : אע"פ שבכך ניצטוו אסור לאדם להכביד עולו על בנו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול, אלא ימחול ויתעלם שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול. וכן מובא בשו"ע כלשון הרמב"ם בס"ר סעי' י"ט וכן לשון הבא"ח שם אות כ"ב . ובבא"ח כתב : "אסור לאדם להכביד עולו על בנו ולדקדק עמהם כדי שלא יביאם לידי מכשול. ואב שמחל על כבודו כבודו מחול, אבל הכאתו וקללתו אינו מחול. ויש אומרים שגם צער אינו מחול. ואע"ג דמחל על כבודו חייב הן בדיני שמים ולכן צריך לעשות תיקון בעבור זה".

וכתוב בגמרא מו"ק ז ע"א : שפעם ראתה שפחתו של רבנו הקדוש שאבא הרביץ לבנו הגדול. אמרה לו : מה אתה עושה? למחר יעזוב וילך לתרבות רעה, אלא צריך לדבר בלשון רכה. כפי שאומר שלמה המלך ע"ה "חושך שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר". צריך לדעת מתי להכות, ומתי "להכות" בדיבור. ואם אין אדם עושה חשבון כזה עובר על "לפני עור לא תתן מכשול" עיין רש"י שם, וכן פסק הרמב"ם שם פ"ו הלכה ט' .

לא יסתור את דבריו

אסור לבן לתקן את אביו ואפילו במילי דעלמא, בפרהסיא בפני רבים. כתוב בשו"ע שם סעי' ב' : אם האבא אומר דבר הלכה או דין "לא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו", וכ"כ בא"ח שם אות ג' .

כתוב בגמרא דף ל' ע"ב : "קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח ליבך ואומר כחיצים ביד גיבור כן בני הנעורים, ואומר חצי גיבור שונאים.. אשרי הגבר אשר ימלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער. מאי את אויבים בשער? אמר רבי חייא בר אבא : אפילו אב ובנו, הרב ותלמידו שעוסקים בתורה בשער, נעשים אויבים זה לזה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה שנאמר את והב בסופה, אל תקרי בסופה אלא בסופה". אומר רש"י : "אויבים" - מתוך שמקשים זה לזה, אין זה מקבל דברי זה. 'את והב בסופה' - הכי דריש לה ספר מלחמות מלחמה שע"י ספר אהבה יש בסופה".

כלומר, אם האבא דורש והבן מעיר לו - אסור. אבל אם האבא לומד עם הבן, והאבא מלמד והבן מקשה, אדרבא זה מביא לחידוד הדברים ומותר להם להתווכח, ובסוף באים לידי אהבה 'את והב בסופה', ומבררים טוב את הסוגיא. ומזה הוכיח 'עצמות יוסף' שיותר לאב ובן שלומדים סוגיא מסוימת להקשות ולתרוץ ולהסיק מסקנות בהלכה עיין פ"ת שם ס"ק א' . וכן כתב הרב הבא"ח בסעי' ג' : "ומי"מ לכו"ע האב עם הבן יכולים להקשות ולתרוץ ולהסיק מסקנות דהלכתא ואין בזה שום חשש שסותר את דבריו".

עשיית רפואה בצער לאביו

כתוב בגמרא סנהדרין דף פ"ד : שפעם רב לא חש בטוב מאחר ונכנס לו קוץ בידו. בא בנו ואמר לאביו : אני יש לי מלקחיים ואני יכול להוציא לך את הקוץ, אבל זה יכאב קצת או יצא דם. אמר לו : אסור לך לעשות כן. וכן אמר מר רבנא דרבנא לבנו.

כתוב הרמב"ם : המקיז דם לאביו או שהיה רופא וחתך לו בשר או אבר - פטור, אע"פ שפטור לא יעשה כן לכתחילה להוציא מבשר אביו או אמו שמא יעשה חבורה. "בד"א כשיש שם אחר לעשות, אבל אם אין מי שיעשה אלא הוא והם מצטערים, הרי זה מקיז וחתך כפי מה שירשוהו לעשות". וכן נפסק בשו"ע יו"ד סי' רמ"א סעי' ג', ובא"ח שם אות כ"ד .

כלומר, אם אין מי שיעשה והרשוהו, והבן הוא רופא אומן ויכול למעט בכאב - מותר. ואותו הדין לגבי האם, וכן לגבי בת שחייבת בכבוד אביה ואמה. למשל, אם האב זקוק לזריקה כל יום, וביום שבת הוא צריך ללכת מרחק עד לקופת חולים לקבל את הזריקה. והאב מבקש ביום אחד מהבן שיזריק לו מחמת שהוא מצטער - מותר, באופן שאין איסור משום רפואה או הקזה בשבת.

ועיין בשו"ת תול"ש שלסבו מותר להקזיז דם לצורך, ואם יש אחר טוב להחמיר תול"ש סי' רס"ה .

אין להם והבן יש לו, בית דין כופין אותו לזון אביו ואמו כפי מה שהוא יכול. וכן נפסקה ההלכה בשו"ע סי' ר"מ סעי' ה' . וגם כותב שם הלכה ט' "אב שיש לו בנים רבים, מחשבים בית דין המזון של אב ואם על הבנים לפי ממונ שלהם. ואם מקצתן עשירים ומקצתם עניים, מחייבים את העשירים בלבד" . ועיין ברמ"א שם . וכתוב בגמ' שעיקר החיוב שמאכילו ומשקהו מהממונ של אביו. כלומר, שאם אין לבן הוא פטור, על כל פנים הוא חייב לטפל באב, כלומר שאפילו אם הוא לא מחוייב לטפל בהם בכסף, על כל פנים הוא חייב בכבודם בגופו ולטפל בהם אפי' אם ע"י זה 'בטל ממלאכתו' שו"ע שם , וא"כ בתנאים מסוימים הוא פטור.

כיבוד אב ואם בגופו אם אין לו כסף

מסופר שפעם היה אדם אחד בירושלים שאביו היה גר בתל אביב, ולא היה לאותו אדם כסף. כתב לו אביו מכתב, ואמר לו שלא מרגיש טוב, והוא זקוק לו שיבוא לסייעו ולסעודו. אמר אותו אדם שהוא פטור מללכת לאביו, שכן אין לו כסף, והנסיעה כרוכה בהוצאות. הלך להתייעץ עם רבו מה עליו לעשות. אמר לו רבו וכי מצות כיבוד אב ואם היא בנסיעה באוטובוס, אם אין לך כסף לאוטובוס, תלך ברגלך! עד תל אביב. מזה אנחנו נלמד עד כמה מצות כיבוד אב ואם, שאפילו אם אין לו כסף, על כל פנים גופו משועבד לו. וחייב ללכת רגלי אפי' מירושלים לת"א כדי לעזור ולסייע לאביו.

מחילת אב, ורב, על כבודם

הגמ' אומרת קידושין ל"ב ע"א וע"ב "א"ר יצחק בר שילא א"ר מתנה אמר רב חסדא, האב שמחל על כבודו - כבודו מחול, הרב שמחל על כבודו - אין כבודו מחול. ורב יוסף אמר, אפי' הרב שמחל על כבודו - כבודו מחול, שנאמר שמות יג ו' הולך לפניו יומם. אמר רבא הכי השתא, התם הקדוש ב"ה עלמא דיליה הוא, ותורה דיליה היא - מחיל ליה ליקריה, הכא תורה דיליה היא? הדר אמר רבא : אין, תורה דיליה היא, דכתיב תהלים א 'בתורתו יגהה יומם ולילה'. מעיקר הדין, אם אב או אם נכנסו לבית, צריך הן לקום מלוא קומתו מפניהם.

אבל היום אומרים שהאב והאם מוחלים. אבל אם באמת האב לא מוחל, צריך לקום מפני כבודו. וכן אם רב רוצה למחול על כבודו, כבודו מחול. ומה מעלתו של רב על האב, שהוא מלמדו תורה והתורה לא מוחלת? והגמ' מביאה פסוק שממנו לומדים שגם רב יכול למחול על כבודו, כמו שהקב"ה בעצמו מחל על כבודו. אדם שלומד תורה, וכל אבריו וגידיו בתורה, אזי התורה נהיית שלו, ואז יכול למחול. ועל זה אמרו המפרשים, שזהו שאומרים אבינו מלכנו חטאנו לפניך רחם עלינו. וקשה, בשלמא אם פונים אליו כאב, אז אב שמחל על כבודו כבודו מחול. אבל הרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול כלל, שנאמר "שום תשים עליך מלך" ולומדים מזה שתהיה יראתו עליך תמיד ולא יכול למחול; אם כן כיצד אומרים שימחל על כבודו בהיותו מלך? אומרים על זה שבשביל זה מיד אומרים אין לנו מלך אלא אתה, שכיון שהתורה דיליה, והעולם דיליה, הוא מחליט על הכל ויכול למחול אם רצונו בכך, ובפרט שאנו בניו ומבקשים ממנו שימחל לנו. ועיין בשו"ע שם סעי' ז', ולבא"ח אות י"א בענין הידור קימה .

מחילת אביו על כבודו - לא בדיני שמים

אומר הרב חיד"א : אמו של יעקב אבינו שלחה אותו ללבן, והתעכב שם עשרים ושנים שנה ובסוף נענש שעשרים ושנים שנה נלקח ממנו יוסף. האם יצחק אבינו לא מחל ליעקב אבינו? ודאי שמחל, וא"כ אב שמחל על כבודו - כבודו מחול. ויש מתרצים : אעפ"כ היה נח ליצחק שיעקב אבינו ישמש לו ולא עשו, יעקב ישרתהו בדרך ארץ ובמאור פנים, כפי שכתוב בגמרא יש המאכילו פטומות ויורש גיהנם, ויש מעבידו בריחיים ומביאו לחיי העולם הבא.

אומר הרב אע"פ שאב שמחל על כבודו, כבודו מחול, אבל בדיני שמים אינו מחול. וזה אמר הרב דוקא לגבי יעקב כי ה' מדקדק עם חסידיו כחוט השערה. ועיין לפ"ת סי' ר"מ ס"ק ט"ז, ולבא"ח אות כ"ב שבדיני שמים חייב, ועם יעקב אבינו בחיר שבאבות דקדקו, ועין לתוס' כתובות דף מ. ד"ה אי אמרה .

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָאֶל־לֵקִי
הֶרֶב מֵרַדְכִי אֵלֵיהוּ זְצוּק"ל

וּתַחֲנוּן - תַּשְׁס"א - מֵאֵת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרַדְכִי אֵלֵיהוּ זְצוּק"ל

לנהוג כך גם על אביו וגם על אמו" בא"ח אות י"ד, ועיין לשו"ע שם סעי' ט.

ישיבה במקומו

אסור לשבת במקום שאביו יושב בבית הכנסת אפי' אם האב לא במקום. וכן לא ישב במקום שיושב האב במקום קבוע. ולדעת הבא"ח יש להחמיר אפי' אם אין שום אדם בבית והוא נמצא לבד. וכן לא יעמוד להתפלל במקום שאביו רגיל להתפלל שם. עיין לשו"ע שם סעי' ב', ולבא"ח שם אות ב'.

ברכת הטוב והמטיב

בט"ו באב אמרו "הטוב והמטיב" ואחד הפירושים הוא, משום שבאותו יום התירו לקבור את הרוגי ביתר ונקברו שלמים ולא הסריחו. - רב מתנה אמר: יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, דאמר רב מתנה: אותו יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תיקנו ביבנה 'הטוב והמטיב', ה'טוב' - שלא הסריחו, וה'מטיב' - שניתנו לקבורה.

חכמים תקנו לברך ברכה זו גם בברכת המזון וכן על היין בענין הלכות מתי מברכין על היין הטוב והמטיב דברנו בשנת תש"ס, תשס"א והודפסו בקול צופיך לפרשת ואתחנן. למעשה, אם אדם רוצה לצאת יד"ח אליבא דכו"ע ובלי ספקות, לברכת הטוב והמטיב על יין, צריך שמונה תנאים:

- א. יושבים באמצע הסעודה ולא במשתה היין כפורים.
- ב. יושבים לפחות שניים לאכול.
- ג. שתו יין בהתחלה ולא הסיחו דעתם משתיית היין.
- ד. נשאר על השולחן עוד מהיין הראשון.
- ה. הביא בעה"ב יין יותר טוב.
- ו. היין השני לא היה לפניו ולא ידע עליו.
- ז. בעה"ב נתן רשות לכל אחד ואחד לשתות ממנו או שנתן להם אותו במתנה.
- ח. רצוי שהיין השני לא יהא מונח בבית, אפילו שהאורחים לא יודעים, אלא יהא מונח מחוץ לבית מופקר ויביא אותו בעה"ב תוך הסעודה.

אם חסר אחד מהתנאים הנ"ל יעשה שאלת חכם מתי יכול לברך הטוב והמטיב ועין שו"ע סי' קע"ה ובמש"ב וכה"ח שם.

מה נברך כשיבוא המשיח?

בספר 'מנחת שלמה' סימן צ"א יש שאלה: מה נברך כשיבוא המשיח ונזכה לראותו? נברך 'ברוך חכם הרזים' כנפסק בשו"ע סי' רכ"ד סעי' ה', כמו מי שרואה שישים ריבוא מישראל. או נברך 'ברוך שחלק מחוכמתו ליראיו' שם סעי' ו'. או 'שחלק מכבודו ליראיו' שם סעי' ח'. או נברך 'שהחיינו'. או אנו נוסף ונשאל אולי נברך 'הטוב והמטיב'. טוב לו שנגאל מיסורים, ומיטיב לנו שנגאלנו. ויה"ר שאת השאלות האלו יבוא תשבי ויתרץ, או נשאל את המשיח עצמו שיגלה ויראה בב"א.

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!

שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

לא יקרא לאביו בשמו

כתוב בשו"ע שם סעי' ב': "לא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו. אלא אומר 'אבא מארי'. היה שם אביו כשם אחרים משנה שמם. אם הוא שם שהוא פלאי שאין הכל רגילין לקרות בו הגה אבל שם הרגילים לקרות בו מותר לקרות לאחרים שלא בפניו."

בגמרא בקידושין דף ל"א כתוב: "ת"ר, חכם משנה שם אביו ושם רבו. תורגמן אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו. אבוא דמאן? אילמא דתורגמן, אטו מתורגמן לאו בר חיובא הוא? אלא אמר רבא: שם אביו של חכם, ושם רבו של חכם. כי הא דמר בר רב אשי כשהיה דורש בפירקא אמר אבא מרי, ואמורא אמר הכי אמר רב אשי". כלומר, בנו של רב אשי היה אומר 'מו"ר אבי כך אמר', והמתורגמן היה אומר 'רב אשי אמר'.

הרמב"ם כותב שם פ"ו הלכה ג': "ולא יקרא לו בשמו לא בחייו ולא במותו, אלא אומר אבא מורי. היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים, משנה את שמם. יראה לך, שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלאי שאין הכל דשין בו, אבל שאר שמות שקוראים בהם העם כגון אברהם, יצחק, יעקב משה וכיו"ב בכל מקום ובכל זמן שקורא בהם לאחרים שלא בפניו אין בכך כלום."

אומר הבא"ח שם אות ד': לא יקרא בשם אביו סתם אלא יאמר 'אבא' או 'מו"ר אבי' פלוני או כלשון הרידב"ז דון אברהם או סידי אברהם בלשון ערב. היה שם אביו כשם אחרים, משנה שמם של אחרים, אם הוא שם פלאי שאין הכל רגילין לקרות בו, אבל שם שרגילין לקרות מותר לקרות לאחרים שלא בפניו. ואע"ג דיש מתירים לקרות אחרים בשם שאינו פלאי אפילו בפניו. וכן יש עוד מתירים לקרוא לאחרים בשם פלאי שלא בפניו, הנה לדין שקבלנו הוראת מרן ז"ל צריך להזהר בזה". ועיין שם שהביא משם האוה"ח בספרו 'ראשון לציון' על סי' רמ"ב, שאין הכרח לומר אבא מורי, ומספיק אם יאמר אבי פלוני, ויש חולקים עליו, עי"ש.

ולמעשה, אדם ששואלים אותו בבנק כשפותח חשבון או במקום אחר, מה שם אביך? יכול לסמוך על הסברה ויאמר 'אבי שמו כך וכך' ולא חייב לומר 'מור אבי' או 'אבא מארי' או 'מרת אימי' או 'אימי מורתי'. וי"א שיאמר בלחש 'אבא מארי' ואח"כ יענה בקול את שם אביו אפילו הוא פלאי וזה רק שלא בנוכחות האב, בנוכחותו חייב לומר אבא מארי או מר אבי.

הזכרת שם אביו בחתימה

יש מי שאומר: שכחותם על מכתב יחתום בשמו בן אבא מרי ועט"ר. ויש מי שאומר שזה דוקא בפה, אבל בחתימה אין צורך. ואעפ"כ, טוב לאדם להחמיר כשכותב מכתבים לאחרים שיכתוב מור אבי, וכ"ש אם כותב למו"ר אביו. וכן שכותב שם אביו בפנקסי חשבונות יכתוב מו"ר אבי. "ודין זה של הזכרת השם נוהג גם באמו שצריך להזהר בכל הנ"ל" בא"ח שם אות ד'.

שואל הרב: איך שלמה המלך אמר 'לדוד ולזרעו עד עולם'? כיצד אמר את שם אביו דוד? עוד, יעקב אבינו אמר "שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו, שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו, ושמה קברתי את לאה" כיצד אמר את שם הוריו? אלא שיעקב אבינו אמר שמה קברו את מו"ר אבי ועט"ר יצחק, ואת עט"ר ואימי רבקה אמנו, והתורה קצרה ועי"ש לבא"ח מה שתרץ.

קריאת שם בנו על שם אביו

יש מנהג בחלק מהספרדים והאשכנזים, שאם נולד לאדם בן קוראו על שם אביו שנפטר. כיצד מותר, ובפרט שלאביו היה שם פלאי? ויש עדות שנוהגים שגם בחיי האב קוראים שם הנכד בחייו וכן שם האמא. כיצד נוהגים כן? ועי"כ מאחר ונהגו אין לשנות. אולם בשום פנים לא יקרא לבנו בנוכחות אביו, אלא יקרא לו בשם כינוי כגון "יעקובי" או "ינקלה".

הזכרת שם אב אחר פטירתו

אדם תוך שנה מפטירת אביו, כשמזכיר שמו של אביו אומר 'הריני כפרת משכבו'. לאחר י"ב חודש אומר 'זכרנו לברכה'. אם אדם כותב שם אביו במכתב תוך שנה - י"א שיכתוב 'הריני כפרת משכבו'. ואומר הרב: "טוב

